

## Türkiye’de Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu ile İlgili Çalışmaların Yürütüldüğü Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi

### Research Attention Deficit and Hyperactivity Disorder on Graduate Thesis and Dissertation in Turkey

Tüba KÜÇÜK DOĞAROĞLU<sup>1</sup>

#### Özet

Alan yazında Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite bozukluğunun araştırıldığı birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmını lisansüstü tezler oluşturmaktadır, ancak bu tezlerin ayrıntılı incelendiği bir çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle bu çalışmada Türkiye’de 2000-2012 yılları arasında yürütülen lisansüstü tezler incelenmiştir. Yapılan çalışmada toplam 12 teze ulaşılmıştır. Tezler amaç, yöntem, katılımcılar, veri toplama araçları ve bulgular açısından incelenmiştir. Çalışmanın bulguları yüksek lisans ve doktora tezlerini olarak iki kısma ayrılmıştır. Doktora tezleri üç temel başlığa ayrılarak incelenmiştir. Bunlardan ilki; DEHB olan çocuklarla yapılmış çalışmalar, ikincisi; DEHB olan çocukların öğretmenleri ve aileleriyle yapılmış çalışmalar, son olarak ise; DEHB olan ve olmayan çocukların karşılaştırmalı olarak incelendiği çalışmalardır. Tüm çalışmalar kaynaştırma ortamında yapılabilecek uyarlamalar bağlamında tartışılmıştır.

**Anahtar kelimeler:** Dikkat eksikliği, hiperaktivite bozukluğu, lisansüstü tezler

#### Abstract

There are a lot of studies that Attention Deficit and Hyperactivity Disorder investigated in the literature. Some of these studies consist of graduate thesis, but there isn't a study that a detailed examination of the thesis. Therefore graduated thesis and dissertations that researched in 2000 - 2011 were analyzed in this study. A total of 12 thesis were reached in the study. These thesis were examined for aim, method, participation, tools of data collections and findings. The study's findings as master's and doctoral thesis is divided into two parts. Doctoral thesis has been divided into three main headings. The first of these; studies conducted with children with ADHD, secondly, teachers and families of children with ADHD studies conducted; finally, the comparative examination of children with and without ADHD are studies. All of studies can be done adaptations of in inclusive environments has been discussed.

**Key words:** Attention deficit, hyperactivity disorder, graduate theses.

#### Giriş

Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB) çocuk ve ergen nüfusu içinde sıklıkla karşılaşılan bozukluklar arasında yer almaktadır. DEHB genel olarak gelişimsel döneme uygun olmayan dikkat, aşırı hareketlilik ve dürtüsel davranış problemleri olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlamada yer alan belirtilerin 7 yaşından önce ortaya çıkmış

<sup>1</sup> Öğr.Gör., İzmir Üniversitesi, Meslek Yüksek Okulu, Çocuk Gelişimi Bölümü, İzmir,  
tuba.kucuk@izmir.edu.tr

olması, son 6 aydır yaygın olarak görülmesi ve ev ve okul gibi iki ayrı ortamda bu belirtilere rastlanması gerektiği belirtilmektedir. Sayılan gelişimsel döneme uygun olmayan dikkat, aşırı hareketlilik ve dürtüsel davranış problemleri gibi özelliklerin gelişimsel gerilik, zihinsel bozukluk veya fiziksel yetersizlikten 'kaynaklanmaması' gerektiği de özellikle vurgulanmaktadır (APA, American Psychological Association / Amerikan Psikoloji Birliği, 2000). DSM - IV (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders / Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı) tanı ölçütleri doğrultusunda DEHB' nun; dikkat eksikliğinin baskın olduğu tip, hareketlilik ve dürtüsellüğün baskın olduğu tip ve birleşik tip olmak üzere üç temel tipten oluştuğu belirtilmektedir (APA, 2000).

DEHB' nun 20. yüzyılın başından bu yana tarihsel gelişimi incelendiğinde araştırmacıların konuya yoğun ilgi gösterdikleri görülmektedir. Gerek eğitim ve sosyal bilimler alanından gerekse tıp alanından uzmanlar konuyu farklı boyutlarından ele alarak araştırmışlardır. Bu ilginin DEHB' nun toplumda görülme oranı ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Okul çağı çocuklarında DEHB' nun % 3 - 7 (APA, 2000) oranında ve erkek çocuklarda kızlardan dört kat daha fazla görüldüğü vurgulanmaktadır (Semerci ve Turgay, 2008). Buna ek olarak Türkiye' de yapılmış farklı çalışmalarda bu oranın % 6,5 (Motavallı, 1994) ve % 8,6 (Şenol ve Şener, 1998) olduğu ifade edilmektedir. Ülkemizde yapılan farklı bir çalışmada DEHB sebebiyle çocuk psikiyatri servislerine başvuruların 7. sırada yer aldığı, okul dönemi çocuklarının % 3 - 6' sında DEHB' na rastlandığı ve DEHB' nun yurt dışında yapılan çalışmalarla benzer olarak erkek çocuklarda kız çocuklara göre daha yaygın görüldüğü ifade edilmektedir (Şenol ve İşeri, 2004).

Türkiye' de DEHB ile ilgili alan yazın incelendiğinde psikoloji ve özel eğitim gibi farklı alanlardan uzmanların çalışmalarına rastlanmaktadır (Aktaş, 2006; Almacioğlu, 2007; Alpanda, 2010; Arslanoğlu, 2008; Bahçıvan Saydam, 2007; Baş Yılmaz, 2009; Bozbey Akalın, 2005; Kanay, 2006; Küçük Doğaroğlu, 2012; Sancak, 2006; Sergün Türe, 2010; Uskan, 2011). DEHB' nun ele alındığı çalışmalardan bazıları da lisansüstü tezlerdir. Gül ve Diken'e (2009) göre tez çalışmaları uygulama, öğretim süreci, yöntem, veri toplama araçları, yurt içinde ve dışında yürütülen program ve çalışmalar gibi birçok konuda geniş, kapsamlı ve güvenilir bilgilere ulaşılmasını sağlayan en önemli kaynaklardır. Türkiye' de DEHB' nun belirlenmesi, yaygınlığı, DEHB' nda görülen davranışsal özellikler, DEHB' na eşlik edebilecek olan diğer bozukluk grupları, DEHB olan çocukların benlik algıları, DEHB tanısı almış çocukları /

öğrencileri olan ailelerin ve öğretmenlerin sorunları gibi pek çok konuda yürütülmüş tezler bulunmaktadır (Aktaş, 2006; Almacioğlu, 2007; Alpanda, 2010; Arslanoğlu, 2008; Bahçıvan Saydam, 2007; Baş Yılmaz, 2009; Bozbey Akalın, 2005; Kanay, 2006; Küçük Doğaroğlu, 2012; Sancak, 2006; Sergün Türe, 2010; Uskan, 2011). Alan yazın incelendiğinde konu ile ilgili yürütülen bu tezler ile birlikte farklı çalışmalara da rastlanmaktadır. Yapılan çalışmalara bakıldığında tezlerde ele alınan konularla benzer olan çalışmalarla birlikte farklı çalışmaların da bulunduğu görülmektedir. Bu çalışmaların birinde ailelerin ve bazen de eğitimcilerin çocukları kolaylıkla hareketli ve dikkatsiz olarak etiketleyebildiklerini ifade edilmektedir (Fettahoğlu ve Özatalay, 2006). Bunun nedeni olarak DEHB' nin toplumda yaygın olarak görülmesi ile birlikte medyada da sıklıkla yer alması düşünülmektedir. Bu nedenle son dönemde yapılan çalışmalar da bu yönde şekillenmiştir. Aileler genellikle ya kendiliklerinden ya da öğretmenlerin yönlendirmeleriyle çocuklarının hareketlilik ve dikkatsizlik davranışları nedeniyle çocuk ve ergen ruh sağlığı uzmanları ile görüşmektedirler. Aileler veya öğretmenler bu görüşmeler sonrasında yaşa uygun olmayan hareketlilik ve dikkatsizlik davranışlarının verilen ilaçlar ile önlenebileceğini beklemektedirler. Ancak ilaç desteği ile geçen sürede ailelere ve öğretmenlere önemli görevler düşmektedir (Öner, Öner ve Aysev, 2003). Klein ve arkadaşlarının (2003) DEHB tanısı almış 103 çocuk ile yaptıkları çalışmaları bu bilgiyi destekler niteliktedir. Sözü geçen çalışmada çocukların bir kısmına yalnızca ilaç tedavisi uygulanmış bir kısma ise ilaç tedavisi ile birlikte ev ve okul ortamlarını da kapsayan çok yönlü bir program uygulanmıştır. İki yıl süren bu çalışma sonrasında ilaç tedavisi ile birlikte buldukları çevrede ek uyarlamalar yapılan çocukların diğer gruba göre istedik davranışları daha fazla sergiledikleri görülmüştür. Bu nedenle DEHB tanısı almış çocuğu olan ailelerinin çocuklarının sergiledikleri davranış özelliklerine ilişkin nelere dikkat etmeleri gerektiği, ev ortamında ne gibi düzenlemeler yapacaklarını bilmeleri önemlidir. Benzer şekilde öğretmenlerin de sınıf ortamlarında aşırı hareketlilik ve dikkat eksikliği gösteren çocukların bu özelliklere bağlı olarak sınıf kurallarına uymada güçlük yaşamaları, hareketlilik ve dikkatsizlikten kaynaklı hatalar yapmaları ve oyun veya çeşitli grup etkinliklerinde problem yaşamaları gibi durumlarla karşılaştıklarında öncelikli olarak sınıf ve okul ortamında çocukların özelliklerine yönelik uyarlamalar yaparak ortaya çıkan problemleri bu yolla önlemeye ilişkin bilgileri edinmeleri önemlidir. Öğretmenlerin sınıf ve okul ortamında gerek

öğretimsel süreçlerde gerekse sınıf yönetimine ilişkin yapacakları uyarlamalarla DEHB tanısı almış olan çocukların hem akranları ile daha uyumlu olmalarının sağlanacağı hem de akademik başarılarının olumlu yönde etkileneceği düşünülmektedir. Alan yazın incelendiğinde sınıf ve okul ortamında yapılmasının yararlı olacağı düşünülen bu uyarlamalar kaynaştırma ortamlarında yürütülen araştırmalarda sıklıkla yer almaktadır (Mc Donnell, Thorson &McQuivery, 1998; Kış, 2007; Turanlı, 1999).

Bu çalışmada DEHB'nun Türkiye'de yürütülen lisansüstü tezlerde incelenmesi amaçlanmıştır. Yapılan araştırma sonucunda ulaşılan çalışmalar incelendiğinde DEHB tanısı olan öğrencilere yönelik öğretimsel uyarlamaların yapıldığı çalışmalara rastlanmadığı görülmüştür. Bu nedenle bu çalışma bağlamında kaynaştırma öğrencisi olan DEHB tanılı öğrencilere (Özel Eğitim Yönetmeliği, 2000) yönelik sınıf ortamında yapılması gereken uyarlamalara dikkat çekilmesi amaçlanmıştır. Çalışmaya başlamadan önce daha önce bu amaçla yapılmış farklı çalışmalar araştırılmış ancak DEHB ile ilgili yapılmış tezlerin ayrıntılı olarak incelendiği herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu anlamda alanda konu ile ilgili yürütülen bu tezlere ilişkin bilgilerin bir arada verilmesinin alanla ilgilenen uzmanların, çalışanların, öğrencilerin ve diğer kişilerin bu konu ile ilgili gerekli bilgilere ulaşmalarında fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra bu çalışma ile DEHB' na yönelik çalışmalar planlayacak araştırmacılara, son yıllarda konu ile ilgili neler çalışıldığı, farklı alandan kişilerin DEHB' nu hangi boyutta ele aldığı, bu çalışmalarda veri toplama aşamasında kullanılan araçların neler olduğu, çalışmaların devamında ek olarak hangi konular üzerinde araştırmalar yapılmasına ihtiyaç duyulduğu gibi konulara da ışık tutacağı düşünülmektedir.

#### *Araştırma soruları*

1- Türkiye' de 2000 - 2012 yılları arasında yürütülen lisansüstü tezlerde DEHB hangi boyutlarıyla incelenmiştir?

2- DEHB tanısı almış çocukların kaynaştırma ortamlarına katılmaları ve bu konuda yapılması gereken uyarlamalara ilişkin yürütülen lisansüstü tezler bulunmakta mıdır?

#### **Yöntem**

Bu çalışma kapsamında 2000 - 2012 yılları arasında Türkiye’ de yapılan yüksek lisans ve doktora tezleri incelenmiştir. Çeşitli türlerdeki tezlere Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi taramasıyla erişimine izin verilen tezler arasından ulaşılmıştır. Tarama yapılırken “dikkat eksikliği”, “hiperkativite”, “dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu”, “kaynaştırma”, “davranış problemi”, “özel eğitim”, “karşıt gelme/olma bozukluğu”, “öğrenme güçlüğü”, “akademik başarı” ve “sosyal beceriler” gibi anahtar sözcükler kullanılmıştır. Ulaşılan tezlerin seçilmesinde; a) tezin DEHB ile ilgili olması, b) tezlerde yer alan çalışma grubunun 6 - 18 yaşlar arasında olması, c) tezlerin yüksek lisans ve doktora tezlerinden oluşması, d) tezlerin eğitim bilimleri ve sosyal bilimler enstitülerinde yürütülmüş olması, e) tezlerin 2000 ve 2012 yılları arasında yürütülmüş olması özelliklerine dikkat edilmiştir. Sonuç olarak sayılan özellikleri içeren 13 tane lisansüstü tez çalışmasına (12 yüksek lisans, 1 doktora tezi) ulaşılmıştır. Tezlerin seçiminde belirlenen özelliklerinden biri, çalışma grubunun 6 - 18 yaşlar arasında olmasıdır. Bu özelliğin belirlenmesindeki neden DEHB’ na yönelik davranışların okul öncesi dönemde görülmekle birlikte DEHB tanısının genellikle 7 yaş civarında konulmasıdır. Bununla birlikte 18 yaş üzerindeki bireyler yetişkin olarak değerlendirildiklerinden kapsam dışında bırakılmıştır. Tezlerin seçiminde belirlenen bir diğer özellik ise “tezlerin eğitim bilimleri ve sosyal bilimler enstitülerinde yürütülmüş olması” olarak belirlenmiştir. DEHB’ na ilişkin tez taraması yapılırken sağlık bilimleri enstitülerinde yürütülmüş oldukça çok sayıda teze ulaşılmıştır, ancak bu tezler incelendiğinde DEHB tedavisinde kullanılan ilaçlar ve bu ilaçların DEHB davranışları üzerindeki etkileri, DEHB tedavisi ile birlikte seyreden farklı hastalıklar gibi tıbbi alana ilişkin bilgilerin yer aldığı görülmüştür. Bu çalışmada ise eğitim ve sosyal bilimler alanında çalışan ve DEHB ile ilgilenen kişilerin yararlanması amaçlanmıştır. Bu sebeple sağlık bilimleri enstitülerinde yürütülen tezlerin çalışma dışında tutulmasına karar verilmiştir. Son olarak belirlenen diğer bir özellik ise çalışmaların 2000 - 2012 yılları arasında olmasıdır. Bu özellik ile son yıllar içinde yapılan çalışmalar aracılığı ile konuya ilişkin güncel bilgilere ulaşılması hedeflenmiştir.

## Bulgular

Bu araştırma kapsamında eğitim (3 yüksek lisans tezi) ve sosyal bilimler (8 yüksek lisans ve 1 doktora tezi) enstitülerinden toplam 11 yüksek lisans ve 1 doktora tezi incelenmiştir.

**Tablo 1:** Araştırma Kapsamında İncelenen Tezler

Kaynak	Türü	Yapılan Enstitü
Bozbey Akalın, 2005	YL	Sosyal Bilimler Ens.
Aktaş, 2006	YL	Sosyal Bilimler Ens.
Kanay, 2006	YL	Eğitim Bilimleri Ens.
Sancak, 2006	YL	Sosyal Bilimler Ens.
Almacioğlu, 2007	YL	Sosyal Bilimler Ens.
Bahçıvan Saydam, 2007	DR	Sosyal Bilimler Ens.
Arslanoğlu, 2008	YL	Sosyal Bilimler Ens.
Baş Yılmaz, 2009	YL	Eğitim Bilimleri Ens.
Alpanda, 2010	YL	Sosyal Bilimler Ens.
Sergün Türe, 2010	YL	Sosyal Bilimler Ens.
Uskan, 2011	YL	Sosyal Bilimler Ens.
Küçük Doğaroğlu, 2012	YL	Eğitim Bilimleri Ens.

Araştırmalardan eğitim bilimleri enstitülerinde tamamlanmış olan çalışmalara bakıldığında; ilkinde DEHB olan ve olmayan çocuklarda uyumsal davranışların, akademik başarının ve benlik algısının karşılaştırmalı olarak incelendiği (Kanay, 2006) görülmüştür. Diğer çalışmada DEHB olan bir öğrencinin teneffüs saatlerindeki iletişim davranışları değerlendirilmiştir (Baş Yılmaz, 2009). Eğitim bilimleri enstitülerinden birinde yürütülen bir başka çalışmada ise çocukların aileleri tarafından DEHB ve DEHB' na eşlik edebilecek eş tanuların değerlendirilmesine olanak sağlayan bir ölçek uyarlama çalışması ve buna ek olarak DEHB' nun yaş ve cinsiyet değişkenine göre değerlendirildiği bir çalışmaya rastlanmıştır (Küçük Doğaroğlu, 2012).

Sosyal bilimler alanında yürütülen lisansüstü tezler araştırmaların çalışma grubuna göre gruplandırılarak incelenmiştir. Bu gruplandırma sonrasında toplam üç grup



oluşturulmuştur. Oluşturulan gruplar; DEHB olan çocuklar, aileler - öğretmenler ve son olarak olarak DEHB olan - olmayan çocuklar belirlenmiştir.

İlk grupta belirlenen araştırmaların çalışma grubunu DEHB olan çocuklar oluşturmaktadır. Bu özellikteki 2000 - 2012 yılları arasında yapılmış olan lisansüstü tezler incelendiğinde iki çalışmaya rastlanmıştır (Sancak, 2006; Uskan, 2011). Bu çalışmaların ilkinde DEHB tanısı almış çocuklara ilişkin DEHB' nun kaygı bozukluğu ile olan ilişkisinin WISC-R (The Wechsler Intelligence Scale for Children - Revision / Wechsler Çocuklar İçin Zeka Ölçeği - Revizyon) performans alt testlerinden alınan puanlarla değerlendirilmiştir (Sancak, 2006). Diğer çalışmada ise dikkat eksikliği olan çocukların dikkat becerilerini geliştirmeye dayalı bir programın etkililiğinin araştırıldığı görülmüştür (Uskan, 2011).

Çalışmaların dördü DEHB olan çocukların aileleri ve öğretmenleri ile yürütülmüş çalışmalar arasında bulunmaktadır (Almacioğlu, 2007; Arslanoğlu, 2008; Bozbey Akalın, 2005; Sergün Türe, 2010). Çalışmaların ilkinde DEHB tanısı almış kardeşleri olan bireylerin sosyal beceri düzeyleri ve kardeş ilişkileri incelenmiştir (Bozbey Akalın, 2005). Bu alanda yapılmış bir başka çalışmada sınıf ve PDR (Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik) öğretmenlerinin DEHB olgusu hakkındaki bilgilerinin incelendiği görülmüştür (Almacioğlu, 2007). Bir başka çalışmada DEHB olan erkek çocuğuna sahip ailelerin ve bu çocukların öğretmenlerinin çocukları sosyal beceri bakımından değerlendirmeleri ile çocukların kendi yaşam kaliteleri hakkındaki alguları arasındaki ilişki araştırılmıştır (Arslanoğlu, 2008). Son olarak aile tutumu ile DEHB olgularının benlik saygıları arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmaya rastlanmıştır (Sergün Türe, 2010).

Son grupta yer alan üç lisansüstü tezde ise DEHB olan ve olmayan grubun karşılaştırmalı olarak değerlendirildiği görülmüştür (Aktaş, 2006; Alpanda, 2010; Bahçıvan Saydam, 2007). Bu grupta ele alınan birinci çalışmada her iki grup zeka, bilişsel ve kişilik özellikleri bakımından karşılaştırılmıştır (Aktaş, 2006). İkincisinde planlama, çalışma belleği, bağlama uygun tepki geliştirebilme ve bir davranışın ortaya çıkmasına engel olan durumlar (inhibisyon) gibi yürütücü işlevlerin gruplar arasında değerlendirildiği görülmüştür (Bahçıvan Saydam, 2007). Son olarak yapılan diğer çalışmada ise görsel - mekansal işlevlerin değerlendirildiği görülmüştür (Alpanda, 2010).

#### *I.Eğitim Bilimleri Enstitülerinde Yürütülen Lisansüstü Tezler:*

Bu bölümde eğitim bilimleri enstitüsünde yürütülen lisansüstü tezler hakkında ayrıntılı bilgi verilmesi amaçlanmaktadır. Her bir çalışma amaç, yöntem, katılımcılar, veri toplama araçları ve bulgular bağlamında açıklanacaktır.

Kanay'ın (2006) çalışmasında DEHB olan ve olmayan öğrencilerin uyumsal davranışları, akademik başarıları ve benlik kavramlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda yöntem olarak betimsel karşılaştırmalı araştırma modelinden yararlanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 9 - 13 yaşlarında DEHB' si olan ve olmayan 45'er öğrenci, öğretmenleri ve aileleri oluşturmuştur. Çalışma incelendiğinde Piers -Harris Çocuklarda Öz-Kavram Ölçeği ve Çocuk ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeği Öğretmen Bilgi Formunun kullanıldığı görülmektedir. Araştırmanın bulguları incelendiğinde DEHB olmayan gruptaki öğrencilerin uyumsal davranışlar, akademik başarı ve benlik kavramları DEHB olan gruba göre daha yüksek düzeyde puanlar aldıkları ve her iki grup arasında anlamlı farklılık olduğu ve DEHB grubu içinde somatik problemlerde cinsiyetler arasında kızların lehine anlamlı farka rastlandığı açıklanmaktadır. Bunlara ek olarak akademik başarı ve saldırgan davranışlarda 9 - 11 yaş aralığındakilerin lehine anlamlı fark bulunduğu ve anne, baba ve öğretmen değerlendirmeleri arasında anlamlı ilişki olduğu vurgulanmaktadır.

Baş Yılmaz'ın (2009) araştırmasında DEHB olan bir kaynaştırma öğrencisinin teneffüs saatlerindeki iletişim davranışların belirlenmesi amaçlanmıştır. DEHB olan 4.sınıf öğrencisi, annesi ve öğretmenin çalışma grubunu oluşturduğu çalışmada gözleme dayalı vaka çalışması yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama araçlarına bakıldığında yarı yapılandırılmış gözlem formu ve video kayıtlarından yararlanıldığı görülmektedir. Araştırma bulguları incelendiğinde DEHB tanılı öğrencinin kaynaştırma ortamında iletişimi başlattığı, ancak iletişimi sürdürmede problem yaşadığı ve bununla birlikte akran reddine maruz kaldığı açıklanmaktadır.

Eğitim bilimleri enstitülerinde yürütülen lisansüstü tezlerden son olara Küçük Doğaroğlu'nun (2012) çalışması incelendiğinde Vanderbilt DEHB Aile Değerlendirme Ölçeği'nin Türkçe uyarlama çalışması yapıldığı görülmektedir. Çalışma kapsamında DEHB tanısı olan 9 - 12 yaşlarındaki 343 çocuğun annesine ulaşıldığı ve bu annelere demografik



bilgi formu ile Vanderbilt DEHB Aile Değerlendirme Ölçeği'nin uygulandığı belirtilmektedir. Araştırmanın bulgularına bakıldığında ölçeğin Türkçe formunun dört faktörlü yapıdan oluştuğu belirtilmektedir. Alt ölçeklere bakıldığında; dikkatsizlik, hiperaktivite, karşıt olma / gelme ve davranım bozukluğu ile son olarak depresyon ve anksiyete bozukluğu alt ölçekleri görülmektedir. Tüm alt ölçeklerin güvenilirliğinin yüksek derecede olduğu belirtilmektedir. Bunlara ek olarak yapılan çalışmanın orijinal çalışma ile uyumlu olduğu da açıklanmaktadır.

### *II. Sosyal Bilimler Enstitülerinde Yürütülen Tezler:*

Bu bölümde sosyal bilimler enstitülerinde yürütülen tezler çalışma gruplarına göre A, B ve C olarak üç gruba ayrılarak incelenecektir. Her bir grupta yer alan çalışmalar amaç, yöntem, katılımcılar, veri toplama araçları ve bulgular bağlamında açıklanacaktır.

#### *A: Sosyal Bilimler Enstitülerinde DEHB' si Olan Çocuklar ile Yürütülen Lisansüstü Tezler*

Bu gruba bakıldığında iki lisansüstü tez ile karşılaşılmaktadır. Çalışmalardan ilki Sancak (2006) tarafından yapılmıştır. Araştırmaya bakıldığında 6 – 11 yaşları arasında olup anksiyete ve DEHB tanısı almış olan 60 çocuğun yoğun anksiyeteye bağlı olarak ortaya çıkan dikkat dağınıklığının WISC-R performans alt testlerinden alınan puanlarla ortaya çıkarılmasının amaçlandığı görülmektedir. Bu amaçla tarama modeli yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın bulguları incelendiğinde anksiyete bozukluğu ve DEHB olan çocuklar karşılaştırıldığında WISC-R performans alt testlerinden aldıkları puanlarda istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı ve anksiyete bozukluğu ile DEHB olan çocuklar kontrol grubu ile karşılaştırıldığında WISC-R performans alt testlerinden parça birleştirme testi ile şifre testi ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Çıkan sonuca göre kontrol grubunda bulunan çocukların testlerden daha yüksek puanlar aldıkları belirtilmektedir. Sonuç olarak anksiyete bozukluğu belirtileri çocukların değerlendirilmesi aşamasında kullanılan WISC-R' in performans alt testlerinin, DEHB bozukluğu olan çocuklarınkine benzer özelliklere sahip olduğu açıklanmaktadır.

Uskan'ın (2011) araştırmasında ise; 8 – 10 yaş aralığında bulunan 60 çocuğun dikkat becerilerini geliştirmeye dayalı bir programın etkililiğinin ön test – son test deneysel modeli sınanması amaçlanmıştır. Sonuçların elde edilmesinde Wechsler Çocuklar için Zeka Ölçeği (WÇZÖ-R), Bourdon Dikkat Testi (BDT) ve Aile ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği (PARI) kullanılmıştır. Bulgulara bakıldığında uygulanan oyun programı sonucunda, programı alan 8-10 yaş arasındaki dikkat eksikliği olan çocukların, programı almayan 8-10 yaş arasındaki dikkat eksikliği olan çocuklara göre, dikkat süreçlerinde olumlu yönde ilerlemelerin olduğu vurgulanmaktadır. Cinsiyet farkının ise istatistiksel olarak anlamlı bulunmadığı açıklanmaktadır.

*B: Sosyal Bilimler Enstitülerinde Aileler ve Öğretmenler ile Yürütülen Lisansüstü Tezler*

Bu grupta toplam dört çalışma bulunmaktadır. İlk olarak *Bozbey Akalın'ın* (2005) çalışmasına bakıldığında 10 – 16 yaşlar arasında kardeşi DEHB olan ve olmayan 60 çocuk ile Çocuklar ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği ve Kardeş İlişkileri Anketi Görüşme Formu kullanılarak DEHB' si olan çocukların abla ve ağabeylerinin sosyal beceri düzeyleri ve kardeş ilişkilerinin niteliği ile DEHB' nin bu değişkenler üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Yapılan bu çalışmanın yöntemine bakıldığında karşılaştırmalı betimle çalışması olarak ifade edildiği görülmektedir. Çalışmanın bulguları incelendiğinde; DEHB olan bir kardeşi olanların daha sık duygusal, davranışsal ve sosyal sorunlar yaşadıkları ve sosyal yeterlik düzeylerinin de karşılaştırma grubuna kıyasla daha düşük olduğu saptanmıştır. DEHB' nin kardeş ilişkilerinin niteliğini olumsuz etkilediği ve DEHB olan bir kardeş olmadığında kardeş ilişkilerinin daha sıcak ve yakın olduğunun söylenebileceği belirtilmektedir.

Bir başka çalışma olan *Almacioğlu'nun* (2007) 454 sınıf ve 15 PDR öğretmeni ile yapılan çalışmasına bakıldığında, DEHB' si olan öğrencilerin, sınıf ve psikolojik danışma ve rehberlik (PDR) öğretmenleri tarafından tanınma yeterliliklerinin belirlenmesinin amaçlandığı görülmektedir. Betimsel çalışma yöntemi ile desenlenen çalışmada araştırma kapsamında geliştirilen, araştırmanın katılımcı grubuna yönelik hazırlanan bir ölçeğin veri toplama aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Çalışma bulguları incelendiğinde; sınıf ve

PDR օđretmenlerinin konuyla ilgili bilgilerinin ortalama düzeyde olup, aralarında anlamlı bir fark bulunmadığı ve her iki gruptaki օđretmenlerin DEHB' si olan çocukların օzel eğitime ihtiyaı olduklarını belirttikleri ifade edilmektedir.

Arslanoğlu'nun (2008) araştırmasında ise; betimsel araştırma yօntemi izlenerek 8 – 12 yaşlar arasında 45 tane DEHB'si olan erkek çocuğun sosyal becerileri ile algıladıkları yaşam kaliteleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın veri toplama araçlarına bakıldığında; Dikkat Eksikliği / Hiperaktivite Bozukluğu Yaşam Kalitesi օleđi ile Sosyal Beceri Derecelendirme Sistemi - օđretmen ve Sosyal Beceri Derecelendirme Sistemi - Ebeveyn Formları'nun kullanıldığı görülmektedir. Araştırmacının bulgulara ilişkin belirttiklerine göre; DEHB' si olan erkek çocukların sosyal beceri gelişimleri օđretmenleri tarafından düşük, anne babaları tarafından orta derece olarak algılanmıştır. Bununla birlikte çocukların da sosyal becerilerini anne-babaları gibi orta düzeyde algıladıkları belirtilmektedir. Çocukların yaşam kalitelerini ise evde ve okulda orta düzeyde algıladıkları ifade edilmektedir.

Bu gruptaki son alışma Sergün Tre (2010) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada 8 – 12 yaşları arasındaki DEHB tanısı almış 40 ocuk ve anneleri ile ilişkisel tarama modeli kullanılarak DEHB olgularının benlik saygıları ile anne tutumları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu araştırma amacı ile Aile ve ocuk Yetiştirme Tutumu օleđi, Coopesmith Benlik Saygısı օleđi ve Connors Ana - Baba Değerlendirme օleđi kullanılmıştır. Araştırmanın bulgularına bakıldığında annelerin aşırı koruyucu tutumları, ev kadınlığını reddedişleri ve çatışmalı bir evlilik yaşamaları ile çocukların benlik saygıları arasında negatif yönlü anlamlı bir farka rastlandığı, demokratik tutumları ile benlik saygısı arasında ise pozitif yönlü anlamlı bir farka rastlandığı belirtilmektedir.

*C: Sosyal Bilimler Enstitülerinde DEHB' si Olan ve Olmayan Çocuklar ile Yürütölen Lisansüstü Tezler:*

DEHB' si olan ve olmayan çocukların karşılaştırmalı olarak incelendiği bu grupta toplam üç çalışma yer almaktadır. Aktaş (2006) tarafından yapılan çalışmada 8 – 10 yaşlar arasında DEHB olan / olmayan çocukların zeka, bilişsel ve kişilik özelliklerinin karşılaştırmalı incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma yöntemin veri tarama türü olarak ifade edildiği görölmektedir. Bu bağlamda Wechsler Çocuklar için Zeka Ölçeği (WÇZÖ-R), Bender- Gestalt Görsel Motor Algılama Testi (BGGA), Çocuklar için Algı Testi (Ç.A.T.) ve Aritmetik + Şifre + Resim Düzenleme + Sözcük Dağarcığı (ACID) gibi veri toplama araçlarının kullanıldığı belirtilmektedir. Bulgular incelendiğinde WÇZÖ-R sonuçlarının gruplar arasında anlamlı bir farka sahip olmadığı ve BGGA, ÇAT, ACID sonuçlarının ise anlamlı düzeyde farklılaştığı açıklanmaktadır. Kardeş rekabetine bakıldığında anlamlı bir fark bulunmadığı ancak sevgi eksikliği, eşler arası uyum, kardeş ile geçinme, dayak uygulaması gibi özelliklerin gruplar arasında anlamlı derecede farklılaştığı görölmektedir. Bunlara ek olarak deney grubundaki çocukların tutarsız ana-baba tutumu göröldüğü belirtiliyor.

Bu grupta yer alan ikinci çalışma Bahçivan Saydam (2007) tarafından yapılmıştır. Çalışma incelendiğinde 111 DEHB' si olan ve 36 DEHB' si olmayan öğrenci ile yürütöcü işlevlerin (planlama, çalışma belleği, ortama uygun tepki geliştirebilme, inhibisyon) değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik kullanılan veri toplama araçları; Conner's Ana Baba ve Öğretmen Değerlendirme Ölçeği, WISC-R Zeka Testi, Londra Kulesi Testi, Wisconsin Kart Ekleme Testi, Stroop Testi, California Sözel Öğrenme Testi Çocuk Versiyonu, Sözel Akıcılık Testi, Sürekli Performans Testi, İşaretleme Testi ve Dur-Durma Testi'dir. Toplanan veriler doğrultusunda elde edilen bulgular; a) DEHB - Birleşik tip ve DEHB - Komorbid tanılı grupta yer alan çocukların yürütöcü işlev fonksiyonlarının DEHB - Dikkatsiz tip ve Kontrol grubunda yer alan çocuklardan daha bozuk olduğu, b) bazı yürütöcü işlev testlerinde, gruplar arasında anlamlı fark bulunmadığı, c) genel olarak DEHB - Birleşik tip tanılı çocukların test sırasında çok hızlı hareket edip, düşünmeksizin

ani tepkilerde bulunduğu, d) tepkilerinin doğru olduğunu düşünüp, olumsuz geri bildirim aldıklarında, testin kuralları ile ilgili bir problem olduğunu düşünmüşleri şeklinde sıralanmaktadır. Bu durumun onların davranışları hakkında iç görü geliştirmede problem yaşadıklarını gösterdiği ifade edilmektedir.

Bu grupta yer alan son çalışma Alpanda'ya (2010) aittir. Alpanda (2010) çalışmasında, 7 – 15 yaşlar arasındaki DEHB tanısı almış 35 ve hiçbir tanısı olmayan 39 çocuk ile Benton Yüz Tanıma, Benton Çizgi Yönünü Belirleme Testi, Rey Osterrieth Kopyalama, Görsel İşitsel Sayı Dizileri B Formu, WISC-R Küplerle Desen alt testleri ve Sayı Dizisi Öğrenme Testi gibi araçları kullanarak DEHB tanısı almış çocuklarda görsel mekânsal işlevlerin incelenmesini amaçlamıştır. Araştırmanın yöntemine bakıldığında ilişkişel betimleme modeli kullanıldığının ifade edildiği görülmektedir.

### Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu ile ilgili yapılan çalışmaların yürütülen lisansüstü tezlerde incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla 2000 – 2012 yılları arasında yürütülmüş yüksek lisans ve doktora tezleri amaçlar, yöntemler ve katılımcılar açısından incelenerek tartışılmıştır. Bulgular bölümünde yer alan bilgilere bakıldığında DEHB olguları ile bu olguların çevrelerinde yer alan kişilerin ilişkişel özelliklerinin incelendiği ve DEHB olguların uyumsal davranışlar, kişilik, zeka ve yürütücü işlevler gibi farklı özellikler bakımından tanımlanmaya çalışıldığı ile karşılaşılmaktadır. Bununla birlikte bir tane DEHB ve eşlik edecek tanılara ilişkin bir değerlendirme ölçeğinin uyarlama çalışmasına ve bir de dikkat becerilerinin artırılmasına yönelik bir eğitim programının etkililiğinin araştırıldığı çalışmaya rastlanmıştır. Bu özellikleri ile yapılan çalışmalara bakıldığında DEHB özelliklerinin ve DEHB tanısı almış çocukların sosyal bağlamda ilişkişel düzeylerinin araştırıldığı çalışmaların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bununla birlikte DEHB olgularında dikkat gelişiminin artırılmasına yönelik bir programın planlandığı bir çalışma bulunmaktadır (Uskan, 2011).

Alan yazın incelendiğinde bu çalışmada yer alan son 12 yılda yapılan bu tez çalışmalarından başka DEHB tanısı almış çocukların özelliklerinin açıklandığı birçok çalışma ile karşılaşılmaktadır (Arı, 2006; Dolgun, 2003; Ergül, 2010; Frederick ve Olmi, 1994; İyisoy,

2006; Önal, 2007; Soykan Aysev ve Erdoğan, 2008; Wood & Lazari, 1997). Bu çalışmalarda DEHB' na yönelik ifade edilen özelliklere bakıldığında, dikkat eksikliğinin baskın olduğu gruptaki çocukların içe dönük oldukları ve sık sık düşüncelere daldıkları (Ergül, 2010), çevreden tembelen ve isteksiz olarak tanımlandıkları (Wood & Lazari, 1997), hareketliliğin baskın olduğu tipte ise inatçı davranışlar sergiledikleri, sıklıkla öfke nöbeti geçirdikleri (Ergül, 2010), hareketlerinin niteliğinin bozucu ve amaçsız olabildiği (İyisoy, 2006), kişiler arası ilişkilerde akranlarından farklı özellikler gösterdikleri (Arı, 2006), sosyal becerilerinde problem yaşadıkları (Frederick & Olmi, 1994) ve birçoğunun arkadaşları tarafından reddedilmeye maruz kaldıkları, bu durumun ise özgüvenlerini olumsuz yönde etkilediği (Dolgun, 2003) gibi özellikler vurgulanmaktadır. Bu araştırmalarda DEHB' nun tanımlanmasına ve değerlendirme sürecinde nelere dikkat edilmesi gerektiğine yönelik oldukça açıklayıcı bilgiler yer almaktadır. Alan yazında yer alan bu çalışmalar ile bu çalışmada incelenen lisansüstü tezler karşılaştırıldığında DEHB' nun benzer boyutlarda incelendiği ve bu çalışmaların birbirini destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Örneğin Bozbey Akalın'ın (2005) DEHB tanısı almış çocukların kardeş ilişkileri ve sosyal beceri düzeylerini araştırdığı çalışması ve Arslanoğlu' nun (2008) DEHB tanılı çocukların sosyal becerileri ve yaşam kalitelerine ilişkin yaptığı araştırması ile yukarıda da belirtilen Frederick ve Olmi' nin (1994) çalışmalarına bakıldığında her üç çalışmanın da sonucu olarak bu gruptaki çocukların sosyal becerileri ile ilgili problem yaşadıkları ifade edilmektedir. Yine Sergün Türe' nin (2010) aile tutumlarına bağlı olarak bu gruptaki çocukların benlik saygılarını incelediği çalışmasında annelerin aşırı koruyucu tutumları, ev kadınlığını reddedişleri ve çatışmalı bir evlilik yaşamaları ile çocukların benlik saygıları arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yine daha önce de belirtildiği gibi Dolgun' un (2003) çalışmasında DEHB grubundaki çocukların çoğu kez akran reddi ile karşılaştıkları ve bu durumun onların özgüvenlerini etkilediği açıklanmaktadır. Her iki çalışma karşılaştırmalı olarak incelendiğinde farklı nedenlerle de olsa DEHB tanısı almış çocukların benzer şekilde etkilendikleri görülmektedir.

Görüldüğü üzere bu çalışma kapsamında incelenen araştırmalar ile alan yazında yer alan çalışmalar arasında bir paralellik bulunmaktadır. Şüphesiz yapılan çalışmaların benzer amaçlarının ve sonuçlarının olması alana ilişkin elde edilen bilginin güvenilirliğini göstermektedir. Bu çalışmaların tamamına bakıldığında DEHB ile ilgili olarak kapsamlı bir



bilgi elde edilmektedir. Ancak verilen bu bilgilerle birlikte DEHB olan bir çocuğa ilişkin sınıf içinde, okulda veya ev ortamında yapılabilecek eğitsel ve davranışsal uyarlamalara dair bilgi veren çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Bu grupta yer alan çocuklar ile okul ortamında karşılaşan eğitimcilere sınıf ortamında yapacakları uyarlamalar için destek olabilecek özellikte çalışmaların yapılması oldukça önemli görülmektedir. Alan yazına bu gözle bakıldığında son yıllarda yürütülmüş olan tezlerde bu özelliklere ilişkin bir çalışmaya rastlanmamaktadır.

DEHB tanısı almış olan çocuklar sınıf içi davranışlar bağlamında normal gelişim gösteren akranları ile karşılaştırıldıklarında iki grup arasında anlamlı bir farklılık olduğu bilinmektedir (Abikoff, Gittelman & Klein, 1980; Atkins & Pelham, 1991). Sınıf ortamında sergilenmesi uygun olmayan davranışların hem bu davranışları sergileyen çocukların akranları ile ilişkilerini bozma hem de her iki gruptaki çocukların öğrenmelerini olumsuz yönde etkileme ihtimali nedeniyle bu davranışların önlenmesi oldukça önem taşımaktadır. Şüphesiz sınıf ortamında karşılaşılan istenmeyen davranışların bu ortamın özellikleri düşünülerek hazırlanmış bir uyarlama süreciyle önlenmesi daha yararlı olacaktır. Barkley (1994) doğal sınıf ortamında yer alacak davranışsal düzenlemeye ilişkin müdahalelerle belirlen hedef davranışların daha hızlı ve kolay öğrenildiğini ve bu ortamda yapılan bu müdahalelerin akademik başarıyı da arttırdığını ifade etmektedir.

Türkiye’de ki alan yazına bakıldığında doğrudan DEHB tanısı alan çocuklara yönelik hazırlanan bir müdahale programına rastlanmaması ile birlikte kaynaştırma ortamlarında özel gereksinimli çocuklara yönelik yapılan bazı araştırmalarda DEHB tanısı almış çocuklarında araştırmaların çalışma gruplarında yer aldığı görülmektedir. Örneğin; Özaydın, Tekin - İftar ve Kaner’ in (2008) okul öncesi eğitime devam eden 4 özel gereksinimli çocuk ve bu çocukların sınıflarındaki 13 normal gelişim gösteren çocuk ile yaptıkları çalışmalarında denekler arası çoklu yoklama modeli kullanılarak Arkadaşlık Becerilerini Geliştirme Programı (ABGP) uygulanmıştır. Bu çalışma kapsamında normal gelişim gösteren çocuklar eğitici akran olarak belirlenmiştir. Çalışmada normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli akranlarına uyguladıkları ABGP’ nin özel gereksinimli çocukların sosyal etkileşim davranışlarını artırma üzerindeki etkisinin araştırılması amaçlanmıştır. Araştırma incelendiğinde bu araştırmaya katılan dört özel gereksinimli çocuktan birinin DEHB tanılı olduğu görülmektedir. Çalışma sonucunda araştırmaya katılan

tüm çocukların sosyal etkileşim davranışlarında olumlu yönde belirgin bir artış görüldüğü ifade edilmektedir. Sözü geçen çalışmada yer alan DEHB tanısı olan çocuğa yönelik olarak öğretmenleri, çok hareketli, zeki ve yerinde duramayan bir çocuk olduğu tanımını yapmaktadırlar. Bununla birlikte bu çocuğun oyun ve iletişimi başlattığı ancak arkadaşlarına zarar verdiği için başlattığı iletişim ve oyunun çok kısa sürdüğü belirtilmektedir. Bu davranışının sonucunda ise çoğunlukla arkadaşları tarafından oyuna kabul edilmediği görülmektedir. DEHB tanısı olan çocukların sıklıkla sosyal becerilerde problem yaşadıkları ve buna bağlı olarak farklı problemlerle karşı karşıya kaldıkları belirtilmektedir (Arslanoğlu, 2008; Bozbey Akalın, 2005; Dolgun, 2003; Frederick & Olmi, 1994). Bu nedenle sosyal becerilerin desteklenmesi tüm özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren çocuklar ile birlikte DEHB tanısı olan çocuklar için de oldukça önemli olduğu görülmektedir.

Abramowitz & O'Leary (1991) zayıf sosyal becerileri olan çocuklar için problem çözme, kendini izleme ve öz kontrol tekniklerini içeren öz düzenleme ve bununla birlikte kendini pekiştirme stratejilerinin öğretiminin yararlı olduğunu belirtmektedirler. Shapiro, DePaul & Bradley - Klug (1998) 12 yaşındaki DEHB tanısı olan iki çocuğa sıralanan bu teknikleri içeren bir müdahale programı uygulamışlardır. Yapılan çalışma sonucunda araştırmacılar bu tekniklerin öğretiminin öğrencilerin sınıf içindeki davranışlarında oldukça etkili olduğunu belirtmektedirler. Hallahan, Lloyd, Kauffman, Weiss & Martinez (2005) de sınıf ortamında öğretmenlerin işlevsel davranışsal değerlendirme ve davranışsal düzenleme tekniklerinden birlikte yararlandığında öğrencilerin istedik davranışlarının arttığını vurgulamaktadırlar.

Anhalt, Mcneil & Bahl (1998) DEHB Sınıf Seti: Kaynaştırma Yaklaşımında Davranış Yönetimi (McNeil, 1995) adlı programı araştırmalarında kullanmışlardır. Programın davranışsal eğitim, dikkat becerileri ve pekiştirme sistemine ilişkin bir dizi süreçten oluştuğu belirtilmektedir. Bu program vasıtasıyla 6 yaşında DEHB tanılı ve sınıf ortamında gözlenen çeşitli problem davranışları olan bir çocuğa yönelik bir müdahale programı geliştirilmiştir. Yapılan uygulama sonrasında hedef çocuğun başlangıç düzeyi verilerine göre problem davranışlarının oldukça azaldığı ve istedik davranışlarının da anlamlı düzeyde arttığı ifade edilmektedir.

Yapılan çalışmalara bakıldığında DEHB' na yönelik kaynaştırma ortamlarında hazırlanan müdahale programlarının oldukça etkili olduğu görülmektedir. Bu nedenle

DEHB' na yönelik ifade edilen davranışsal özelliklerin davranışların ortaya çıktığı ortamlarda ölçülebilir ve gözlenebilir davranışlar olarak tanımlanıp, bu davranışların özelliklerine uygun müdahale programları hazırlanmasının hem konu ile ilgili çalışanlar, hem öğretmenler hem de aileler açısından yararlı olacağı düşünülmektedir.

Çeşitli müdahale programlarının hazırlanmasının önemiyle birlikte hazırlanan müdahale programlarının öğretmenlerin nasıl uygulayacağına ilişkin durumun da ayrıca düşünülmesi oldukça önem taşımaktadır. Lauth & Naumann (2009) öğretmenlerin DEHB tanılı öğrencilerini sınıf ortamında yönlendirme ve derse katılımlarını arttırabilmeyle ilgili desteğe ihtiyaçları olduklarını belirtmektedirler. Sucuoğlu ve Akalın (2010) çevresel davranışsal değerlendirme ve öğretimsel özelliklerin incelenmesi amacıyla yaptıkları çalışmalarında öğretmenlerin kaynaştırma öğrencilerinin başarılarını arttıracak yöntem ve teknikleri bilmediklerini, sınıf ortamında gerekli uyarlamaları yapamadıklarını ve bu nedenle özel gereksinimli çocukların gereksinimlerini genel eğitim sınıfında karşılayamadıklarını belirtmektedirler. Bu bağlamda kaynaştırma ortamlarında DEHB tanılı çocuklara yönelik hazırlanacak müdahale programlarıyla birlikte müdahale programı içerisinde yer alan yöntem ve tekniklerin günlük rutin içinde sınıf yönetiminin bir parçası olarak öğretmenler tarafından uygulanması oldukça önemli görünmektedir. Bununla ilgili olarak ileride yapılacak çalışmalarda kaynaştırma ortamlarında yer alan DEHB tanısı olan çocuklar için hem müdahale programları hazırlanması hem de öğretmenlere uygulama sürecine yönelik destek verilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle ileriki çalışmalarda alanda çalışan ilgili kişilerin gereksinimlerini göz önünde bulundurarak bu anlamda çalışmaların üretilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

### Kaynaklar

- Abikoff, H., Gittelman, R. & Klein, D. F. (1980). A Classroom Observation Code For Hyperactive Children: A Replication of Validity. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 48, 555 – 565.
- Abramowitz, A. J. & O'Leary, S. G. (1991). Behavioral Interventions for the Classroom: Implications for Students with ADHD. *School Psychology Review*, 20 (2) 220 – 234.
- Almacioğlu, D. (2007). *Yönetimsel Bir Sorun Olarak Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Olan Öğrencilerin Sınıf ve Psikolojik Danışma ve Rehberlik Öğretmenleri Tarafından Tanınma Yeterliliklerinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.

- Alpanda, S. (2010). *DEHB ile Görsel - Mekansal İşlevler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Aktaş, G. (2006). *8 - 10 Yaş Çocuklarında Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Olgusunun Zeka, Kognitif ve Kişilik Dinamikleri Açıklarından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- American Psychiatric Association (2000). *Diagnostic And Statistical Manual Of Mental Disorders*. Second Ed. (DSM IV) Washington, APA Pres.
- Atkins, M. S., & Pelham, W. E. (1991). School - Based Assessment of Attention Deficit - Hyperactivity Disorder. *Journal of Learning Disabilities*, 24, 197-204.
- Arslanoğlu, A. (2008). *The Relationship Between The Social Skills and Perceived Quality of Life of Boys with Attention Deficit/Hyperactivity Disorder-Predominantly Hyperactive-Impulsive Subtype (ADHD-H)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Arı, E. (2006). *Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB) olan çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları kaygı düzeyi, algıladıkları sosyal destek ve ana - babalık tutumlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Bahçıvan Saydam, R. (2007). *Executive Functions in Children with Attention Deficit / Hyperactivity Disorder*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Barkley, R. A. (1994). Foreword. In DuPaul, G. J. Ve Stoner, G. (Eds). *ADHD in the Schools: Assesment and Intervention Strategies*. New York: Guilford Press.
- Barkley, R. A., (1998). *Attention Deficit Hyperactivity Disorder: A Handbook for Diagnosis and Treatment*. New York, Guildford Press.
- Baş Yılmaz, G. (2009). *Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Olan Bir Öğrencinin Teneffüs Saatlerinde Akranları ile Olan İletişim Davranışları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Bozbey Akalın, (2005). *Dikkat Eksikliği Ve Hiperaktivite Bozukluğu Olan Çocukların Abla Ve Ağabeylerinin Sosyal Beceri Düzeyi Ve Kardeş İlişkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Dolgun, G. (2003). *Dikkat Eksikliği/ Hiperaktivite Bozukluğu Olan 8 -12 Yaş Grubu Olan Çocuklarda Yaşam Kalitesi Ölçeğinin (DE/HB/YKÖ) Geliştirilmesi*. Yayınlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi, İstanbul.
- Ergül, C. (2010). Öğrenme Güçlüğü. Diken, İ. (Ed.), *Erken Çocukluk Eğitimi içinde* (248 – 275). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Fettahoğlu, Ç., Özatalay, E. (2006) *Çocuklarda Hareketlilik ve/veya Dikkatsizlik Yakınmaları ve Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Tanısı*. *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Dergisi*. 13 (1): 13 – 18

- Frederick, B. P., & Olmi, D. J. (1994). Children With Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder: A Review Of The Literature On Social Skills Deficits. *Psychology in the Schools*. 31(4), 288-296.
- Gül, S. O., Diken, İ. H. (2009). Erken Çocuklukta Özel Eğitime İlişkin Türkiye’de Gerçekleştirilmiş Lisansüstü Tez Çalışmalarının Gözden Geçirilmesi. *International Journal of Early Childhood Special Education (INT – JECSE)*, 1 (1), 46 – 78.
- Hallahan, D. P., Lloyd, J. W., Kauffman, J. M., Weiss, M. & Martinez, E. A. (2005). *Learning Disabilities: Foundations, Characteristics and Effective Teaching*. (3rd Ed.) Boston: Allyn Bacon
- Hechtman, L., Klein, R.G., Abikoff, H., Weiss, G., Resnitz, C., Kouri, J., Blum, A., Greenfield, B., Etcovitch, J., Fleiss, K. & Pollack, S. (2004) Design And Rationale Of Controlled Study Of Long-Term Methylphenidate And Multimodal Psychosocial Treatment İn Childrenwith ADHD. *Journal of American Academy of Child Adolescence Psychiatry* 43: 792 - 801.
- İyisoy, M. S. (2006). *Antisosyal Kişilik Bozukluğu Olan Bireylerde Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Eşansı Ve Yürütücü İşlevlerle İlişkisi*. Yayınlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi. Gülhane Askeri Tıp Akademisi Haydarpaşa Eğitim Hastanesi Komutanlığı Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Programı, İstanbul.
- Kanay, A. (2006). *Dikkat Eksikliği Ve Hiperaktivite Bozukluğu Olan 9 – 13 Yaş Grubu İlköğretim Öğrencilerinin Uyumusal Davranışları, Benlik Kavramı Ve Akademik Başarıları Arasındaki İlişkiler*. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Kış, A. (2007). *Eğitimci Grup Çalışma Modelinin Kaynaştırılmış Sınıflarda Çalışan Sınıf Öğretmenlerinin Mesleki Gelişimlerine Etkisinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Küçük Doğaroğlu, T. (2012). *Vanderbilt Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Aile Değerlendirme Ölçeği Türkçe Uyarlama Çalışması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- McDonnell, J., Thorson N. & McQuivery, C. (1998). The Instructional Characteristics of Inclusive Classes for Elementary Students with Severe Disabilities: An Exploratory. *Journal of Behavior Education*, 8 (4), 415 – 437.
- McNeil, C. B. (1995). *The ADHD Classroom Kit: An Inclusive Approach to Behaviour Management*. King of Prussia, PA: Center for Applied Psychology
- Motavallı, M. N. (1994). *Kentsel Kesimde Türk İlkokul Çocuklarında Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu’nun Nörolojik Bağlamda Prevelansının Araştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Önal, A. (2007). *Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu, Karşıt Olma Karşı Gelme Bozukluğu Ve Bu İkisinin Birlikte Bulunduğu Durumların Davranışsal Sorunlar, Aile İlişkileri Ve Kognitif Fonksiyonlar Açısından Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.



- Öner, P., Öner, Ö. ve Aysev, A. (2003). Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu, 12 (3) <http://www.ttb.org.tr/STED/sted0303/dikkat.pdf> adresinden 28 Aralık 2012 tarihinde indirilmiştir.
- Özaydın, L., Tekin – İftar, E. ve Kaner, S. (2008). Arkadaşlık Geliştirme Programının Özel Gereksinimi Olan Okul Öncesi Çocuklarının Sosyal Etkileşimlerine Etkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 9 (1), 15 – 32.
- Sancak, A. (2006). *Altı İle On Bir Yaşları Arasında Anksiyete Bozukluğu Olan Çocuklarla, Dikkat Eksikliği Ve Hiperaktivite Bozukluğu Olan Çocukların WISC-R Performans Testlerinin Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Shapiro, E. S., DePaul, G. J. & Bradley – Klug, K. L. (1998). Self – Management as A Strategy to Improve the Classroom Behaviour of Students with ADHD. *Journal of Learning Disabilities*, 31 545 – 555.
- Semrud - Clikeman, M., Biederman, J., Sprich - Buckminster, S. (1992). Comorbidity Between ADDH and Learning Disability: A Review and Report in a Clinically Referred Sample. *Journal of American Academy Child Adolescent Psychiatry*. 31(3), 439-48.
- Şenol S. Ve Şener, S. (1998). Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Psikiyatri Temel Kitabı. Ankara Hekimler Yayın Birliği, Cilt:2, 1119 – 1130.
- Sergün Türe, F. (2010). *Dikkat Eksikliği Ve Hiperaktivite Bozukluğu Olan Çocukların (8-12 Yas) Değişik Anne Tutumlarına Göre Benlik Saygı Düzeylerinin İncelenmesi*. Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Soykan - Aysev, A. ve Erdoğan - Bakar, E. (2008). *Ergenlerde Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu*. Karakaş S.(Ed.). Kognitif Nörobilimler içinde (160 – 250). Ankara, Nobel Tıp Yayınları.
- Sucuoğlu, B. ve Akalın, S. (2010). Kayanaştırma Sınıflarına Alternatif Bir Bakış: Çevresel Davranışsal Değerlendirme ile Öğretimsel Özelliklerin İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 11 (1), 19 – 37.
- Şenol, S. ve İşeri, E. (2004). Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu. *Güncel Psikoloji ve Psikiyatri Dergisi*, 4, 37-38.
- Turanlı, A. S. (1999). *Öğretmenlerin Sınıf Yönetimine Yaklaşımlarının Öğretmen ve Öğrenci Davranışları ve Öğrenme Ortamı Üzerindeki Etkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Turgut, S. (2008). *Özgül Öğrenme Güçlüğü'nde Nöropsikolojik Profil*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Uskan, C. (2011). *Dikkat Eksikliği Bozukluğu Olan 8-10 Yaşındaki Çocukların Dikkat Becerilerini Geliştirmeye Dayalı Bir Programın Etkililiğinin Sınanması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi, İstanbul.



Wood, J. W. &Lazzari, A. M. (1997). *Exceeding the Boundaries: Understanding Exceptional Lives*. Orlando, FL: Harcourt Brace an Company.

## **Extended Summary**

### **Research Attention Deficit and Hyperactivity Disorder on Graduate Thesis and Dissertation in Turkey**

**Tüba KÜÇÜK DOğAROğLU**

#### **Introduction**

Attention Deficit and Hyperactivity Disorder (ADHD), is seen in separate environment such as home or school with behavioral problems that inappropriate for age that inattention, hyperactivity and impulsivity. These features have emerged before 7 years old and are required sustained for 6 years (APA, 2000).

There are a lot of researches related to ADHD searched by some specialist in education or medical area. It can though that the interest to ADHD is related with prevalence of ADHD in society. APA (2000) states that % 3 - 7 of school aged children have ADHD. Many researchers examined ADHD in theses and dissertation in Turkey (Bozbey Akalın, 2005; Kanay, 2006; Sancak, 2006; Aktaş, 2006; Almacioğlu, 2007; Bahçivan Saydam, 2007; Arslanoğlu, 2008; Baş Yılmaz, 2009; Turgut, 2008; Sergün Türe, 2010; Alpanda, 2010; Uskan, 2011; Küçük Doğaroğlu, 2012). Theses and dissertation are important and reliable source to intervention, implementation, method, data collection tools (Gül ve Diken, 2009). Yet, there is not any study having examined these theses and dissertation. Therefore this study is aimed for people, specialist or students of regarding ADHD.

#### **Method**

These studies are found on web site of the Higher Education Council. While browsing the official web site of the Higher Education Council, key words such as "hyperactivity", "inattention", "conduct disorder", "oppositional disorder", "special education" "learning disorder", "academic achievement" and "social skills" were used. Theses and dissertation were selected according to these characteristics; a) These studies must related to ADHD, b) age of participant in studies must be between 6 and 18, c) these study must consist of thesis

and dissertation d) these study must be sustained on graduate school of education and social science and e) these studies must be carried on between 2000 and 2012 years.

## **Results**

This study includes 12 theses and 1 dissertation on ADHD in Turkey.

When theses on graduate school of education examined, it was seen that one of all was studied on examining adaptive behavior, academic achievement and self concept on with / without ADHD children (Kanay, 2006), the other was examined a child with ADHD's communication behavior in school break time (Baş Yılmaz, 2009) and the another study was adaptation an scale to ADHD and its comorbid (oppositional disorder, conduct disorder, depression and anxiety) (Küçük Doğaroğlu, 2012).

Theses on graduate school of social sciences were classified to three groups. One of them relate to with ADHD children's family and teacher (Bozbey Akalın, 2005; Almacioğlu, 2007; Arslanoğlu, 2008; Sergün Türe, 2010), one other is related to compare with / without ADHD children (Aktaş, 2006; Bahçıvan Saydam, 2007; Alpanda, 2010) and the last group is relate to with ADHD's children some characteristics (Sancak, 2006; Uskan, 2011).

## **Results and Suggestion**

While searching the ADHD in current studies it was seen that those studies are related to ADHD's characteristics and its effects on children's family and teacher. There are a lot of studies about ADHD's characteristics. All of them are important source to researcher and specialist. However some ADHD intervention programs are needed for family and teacher. Because it is known children with ADHD have some academic and social problems (Frederick ve Olmi, 1994; Arı, 2006) and their family or teacher doesn't know what to do. Therefore it may be useful in preparation of intervention program, affectivities and assessment of its for ADHD, so some families and teachers can do some adaptation in home or school.